

IRODALOMTÖRTÉNETI
KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI

SZILÁDY ÁRON

A BIZOTTSÁG ELŐADÓJA

*

ÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

MÁSODIK FÜZET.

BUDAPEST

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

1895.

TARTALOM.

	Lap
Michael de Ungaria XIII. beszéde. <i>Horváth Cyrill</i>	129
Faludi eredetiségének kérdése. <i>Beljak B. Pál</i>	153
Faludi F. Udvari emberének eredetije és fordításai. <i>Faragó Henrik</i>	167
Berzsenyi mint drámaíró. <i>Dr. Boross Gábor</i>	172
A megtámadott Kazinczy. <i>Dr. Gyalui Farkas</i>	187

Adattár :

Két adat Balassa Bálint életrajzához. <i>Dr. Illéssy János</i>	191
Listi László és Wesselényi Ferencz nádor. <i>Dr. Komáromy András</i>	195
Zrínyi Miklós (a költő) haláláról. <i>Thallóczy Lajos</i>	203
Kultsár István levele Guzmieshoz. <i>Récsey Viktor</i>	205
A »Tudománytár« ante actái. (Befejező közl.) <i>Bárczay Oscgr</i>	206
Kisfaludy Károly és Hunkár Antal. <i>Pajor István</i>	214
Simai Kristóf életéhez. <i>Ifj. Kemény Lajos</i>	216
Budenz József folyamodványa. s.—m.	218
Jászay Pál naplója. (Hatodik közl.) <i>Czékus László</i>	219

Ismertetések, bírálatok :

Tóth Béla, Szájrucl szájra. <i>zz.</i>	251
Baráth Ferencz, Irodalmi dolgozatok. <i>K. I.</i>	252
M. Irod.-történeti Értekezések. (Első közl.) <i>B. F.</i>	253

Irodalomtörténeti Repertorium. <i>Hellebrani Árpádtól</i>	255
--	-----

—

Az Irodalomtörténeti Közlemények a Magyar Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának megbízásából és kiadásában jelenik ugyan meg, de tartalmáért egyedül a szerkesztő felelős.

Szerkesztő lakása : *Halas.*

MICHAEL DE UNGARIA XIII BESZÉDE.

Ismét egy név, középkorunk fényes századaiból. Sokat emlegettük, néha magasztaltuk. Firtattuk viselőjének ki- és mivoltát; csak munkáit nem olvasta senki. A körülötte feltorlódtott kérdések ott állnak most is, mozdulatlan, hol a halálnak álmát rég aluvó *Horányi* hagyta őket.

Kutatásaim eredménye sokkal hiányosabb még, semhogy a fölöttébb ingadozó és kuszált nézeteknek alapos tisztázására vállalkozhatnám. Azonban egyelőre tán nem lesz fölösleges csak azt az öreg könyvet is kihúzni a feledés vastag porából, mely egykor a Pelbárté mellett szintén becsületet hozott nevünkre: Magyar Mihály mesternek XIII beszédét.

Toldy a gyűjtemény legkorábbi, előtte ismeretes kiadásául az 1490-iki strassburgi editiót jelölte meg, mint a melyet aztán Strassburgban, Deventerben, Párisban és Kölnben 1611-ig összesen tizenkét kiadás követett;¹ előttem egy 1490-iki² és egy, az egri érseki könyvtár birtokához tartozó 1487-ik esztendei példány van kinyitva, melynek amaz szinte változatlan mása.

A könyv kolofonját a következő czím ékesíti: *Sermones Michaelis de ungaria predicabiles per totum annum licet breues*; — végére a nyomtató e sorokat illesztette: »Et sic est finis sit laus et gloria trinis. *Impressum Argentine Anno domini M. cccc. lxxxvij. Finitum in vigilia Annunciationis gloriose virginis Marie*, vagyis hogy a munka nyomtatása 1487-ben, Gyümölcsoltó Boldogasszony előestéjén, márczius havának 24-ik napján érte végét.

A kiadásból nem hiányzik a szokásos betűrendes tárgymutató; s erre a »*Sermones tredecim universales Magistri Michaelis de*

¹ M. Nenz. Irod. Tört. Pest, 1851. II. k. 41 l.

² *Impressum Argentine Anno Domini M.cccc.xe. Finitum in profesto Michaelis (szept. 28.).*

vngaria incipiunt feliciter« — »Magyar Mihály *mesternek* tizenhárom közönséges beszéde Isten segítségével megkezdődik.«

Mindenek előtt — tizenhárom szóból fűzött két hexameterben — a gyűjtemény alaprajza tárul az olvasó elé:

Sequitur, humiliat, dominus, filius, voca, seruit,
Stans, moritur, diligit, venit, ambula, surge, resurge.

A verset, melyhez hasonlót a középkor nagy számmal termett, rövid bevezetés magyarázza. Jelesül, hogy Magyar Mihálynak, a jelen könyv szerzőjének, a mondott igéekkel következő szándéka legyen. Nevezet szerint: eltökéllette, hogy a könyvekben szükkölködő prédikátorok számára néminemű útbaigazításképen bizonyos materiát szedeget össze, mely is az epistolákban és evangéliumokban gyakortább megvagy. Mivelhogy pedig az esztendő folyásában nincsen vasárnap avagy ünnep, hogy evangéliumában és epistolájában a felül mondott igéknek egyike-másika elő nem lordúlna: annak okáért is eme tizenhárom szót, mintegy a könyvnek témáját avagy fundamentomát előre bocsátotta, olyképen t. i., hogy az első íge az első beszédnek, a második a másodiknak velejét mutatná.¹

I.

Az első prédikáció (Sequitur) tehát a Krisztus után való járásról, Krisztusnak követéséről szól. »Kedveseim, Lyrai Miklós doktornak mondása szerint a zsidók ötféle okból járnak vala Krisztus után. Némelyek követték őtet, hogy nyavalyáiktól megszabaduljanak. Annak okáért írja Sz. Máté, hogy eléje vivének mindennemű betegeket és nyavalyásokat, és meggyógyítá őket. Némelyek követik vala őt, kíváncsiak lévén, hogy a jeleket és csodákat látnák, melyeket cselekedett. Szent János szerint is: követi vala őt nagy sok nép, látván a jeleket, melyeket tőn. —

¹ Intentio magistri Michaelis de vngaria autoris huius operis in his duobus est ista. Proposuit enim pro informatione communi predicatorum libros non habentium in copia. certas materias compilare qui (!) possent frequentius in epistolis et euangelis reperiri. Et quia non est dominica vel festiuitas in anno quin in euangelio vel epistola aliqua dictionum in versibus predictis contentarum reperiat. ideo has tredecim dictiones premisit tanquam themata vel fundamenta operis subsequens. vt prima scilicet dictio primi sermonis thema sit. secunda secundi . . . etc.

Ismét némelyek követik vala őtet, hogy megkönnyebbüljenek és jól lakjanak; mások, hogy szaván fogják és megkáromolják. Azért mondja Máté, hogy: Eltávozván a farizeusok, tanácsot tartának, hogy Jézust megfognák. — Végre némelyek követik vala őtet áhítatosságból, hogy tőle üdvösséges tanulságot vennének.

Hasonló okokból követi a sokaság az Isten igéjének prédikátorát is. Némelyek ajtatosságból, hogy lelköknek nyavalyájától az Úr igéje által megvigasztanak. Némelyek kíváncsiságból Némelyek gonosz indulatból Némelyek igaz hitből, melylyel az Isten igéje iránt vagynak, hogy lelkökben megkönnyebbüljenek és jócselekedeteket tanuljanak.

Annak okáért is, hogy mindenek ily nemes szívvel-hajlandósággal legyenek, elesztébb imádkoznunk kell, mondván: Pater noster. Ave Maria.«¹

Maga a beszéd három pontra oszlik, a mint hogy Krisztust is háromféle módon kell követni: bűnbánat és szigorzkodás, engedelmesség és alázat, szegénység és a világ megutálása által.

A második prédikáczióknak, melynek jeligéje *Humiliat*, az alázatosság a tárgya.

Az alázatosság pedig kétféle, ugymond; színlett azaz ficta, és igaz, azaz vera. Amaz gonosz és hasonlatos a rókáéhoz, emez jó és olyan, minő a galambé, s ezért minden követésre méltó. Erre buzdít már testünknek mivolta is, mely most még kedves ugyan, de egykoron a romlásnak undokságát fogja viselni. »Mert valamiképen a gyertyák, míg égnek, világosságot adnak és bátor-

¹ Charissimi. dicit doctor Nicolaus de lyra super VIII. c. Matthei quod quinque de causis iudei sequebantur christum. A. Nam aliqui sequebantur chr̄m vt curarentur ab infirmitatibus suis. Matthei enim iij. habetur quod iudei offerebant ei male habentes variis languoribus et curavit eos. Aliqui ex curiositate vt viderent signa et mirabilia que faciebat. Jo. VI. Sequebatur eum multitudo magna quia videbant signa que faciebat. Aliqui ut ab eo sanarentur et corporaliter pascerentur vt patet ibidem. Aliqui ex malicia vt caperent eum in sermone et blasphemarent eum Matth. XXII. Abcuntes pharisei inierunt consilium vt caperent iesum in sermone. Et aliqui ex deuotione vt ab eo doctrinam exciperent salutarem. Unde versus. Morbus. signa. cibus. blasphemia. dogma fuere Cause. cur dominum turba secuta fuit. Modo consimili multi sequuntur predicatorem verbi dei. Aliqui ex deuotione vt ab infirmitate spirituali anime verbo dei curarentur. Aliqui ex curiositate. . . Aliqui ex malicia . . . Et aliqui ex fide quam habent in dei verbo vt spiritualiter recreentur et in bono informantur. Ut autem omnes sint istius conditionis primitus orandum est Pater noster et Ave Maria. — *Sequitur*, kezd.

ságosakká teszik a körülvalókat; mikor pediglen eloltatnak, dohos-ságot gerjesztenek: úgy vagyon a dolog a testtel is, mely míg él, sokakat bátorságossá téssen; mikor pediglen meghal, minden barátai előtt dohos és utálatos léssen. Miért a poétának mondása szerént is:

Vilior est humana caro, quam pellis ovina,
Cum moritur ovis aliquid valet ista ruina.

A vers-szerző mesterek egy, szűzhöz hasonlatos, szentséges alakot írnak vala, ki az ő kezében kulcsot tart, lába alatt pedig lajtorja áll, melynek fölül négy küllője vagyon. Az elsőn olvastatik: *Meditare*. A másodikon: *Contristare*. A harmadikon: *Revelare*. A negyediken: *Perseverare*.¹ — Igazi alázatosságra törekedvén, tehát elesztébb is elmélkedned kell, s megvizsgálnod, mi jót tettél, s mi rosszat; és hogy mi vagy: tudniillik halandó és nyomorult állat, ama ritmus szerént;

Cum fex, cum limus, cum res vilissima simus,
Unde superbimus, ad terram terra redimus.²

Aztán szomorkodnod illik a bűnök miatt, melyeket elkövettél, s a gyönyörűségekért, melyeket elvesztettél. Harmad renden meg kell vallanod a te gonosz mivelkedeteidet, alázatos gyónásban. Végül nagy állhatatossággal meg kell maradnod a jóban, nem esvén vissza nyavalyádba bűneid megújításával.³

Az alázatosságnak ama képe továbbá kulcsot tartott kezében, jegyezvén, hogy az ég ajtaját ő nyitja meg és a pokol

¹ E kép megértésére v. ö. *Anselmus* Sermo XXIII. De Assumptione: »Humilitas Mariae facta fuit scala coelestis, per quam filius dei descendit in terram . . . coelum aperuit,« etc.

² Unde sicut candele dum ardent lumen ministrant et confortant circumstantes, et quando extinguntur fetent, sic est de corpore humano, quia dum vixerit multos confortabit, post mortem vero omnibus amicis suis fetidum et abominabile erit poeta sic dicente. Vilior est humana caro quam pellis ovina. Cum moritur ovis aliquid valet ista ruina . . . Isto modo Poete pingebant imaginem pulcrum similem virgini habentem in manu clauem et sub pedibus ejus scalam quattuor baculos habentem in altitudine. In primo scribebatur, meditare. In secundo contristare. In tertio reuelare. Et in quarto perseuerare. Primo ergo meditare si veram humilitatem cupis habere considerando quid fecisti siue bonum siue malum, quid es videlicet bestia mortalis et miserabilis, iuxta illud metricum. Cum fex, etc. — *Humiliat*, B.

³ U. o

kapuit ő zárja el. Annak okáért is, a ki az égbe akar repülni, cselekedjék a madárhoz hasonlatosan, mely fölrepülés előtt testét a földre nyomja: alázza meg magát.¹

Alázatosságra buzdít bennünket továbbá Krisztus példája. Aztán látjuk, hogy a fa is minél jobban bővelkedik a termésben, annál jobban lefelé hajtja ágait. Hasonlóképen minél jobban bővelkedik valaki az erényekben, annál jobban meg kell alázkodnia.²

Az igazi alázatosságnak természetét pedig Sz. Bernát magyarázza meg, mondván, hogy a valódi alázatos jobb szereti, ha féregnek gondolják, mintha alázatosnak prédikálják; sőt azon örvendez, ha megvetik őtet. Ime Dávid, midőn a frigyláda előtt tánczolt és Michol, Saul leánya gúnyolta e miatt, azt felelte, hogy: Játszani fogok és kevesebbre fognak becsülni; és én alázatos leszek az én szívemben.³ *Gregorius* is beszéli, hogy valamikor egy Constantinus nevű nagy szent embert néminemű férfiú, hallván az ő szentségét, fölöttébb, óhajta látni. És mikor látta volna, semmibe sem vevé őtet kicsiny termete miatt. Kinek is Constantinus monda: Te valóban ismersz engem, és nagy hálát ada néki. Mivelhogy valamint a dölyfös ember a hízelgésnek örvendez, az igazi alázatos annak örül, ha megvetik.⁴

Igyekezni kell tehát, hogy az igaz alázatosságot holmi hívság meg ne rontsa. Mert Jeremias IX. szerint: »Ne dicsekedjék a bölcs az ő bölcsességében és a gazdag az ő gazdagságában és az erős az ő erejében.« Az ilyen dicsekvő alázatoskodás: kevélység; mivelhogy az ember, midőn jó mívelkedeteivel kérkedik, azt gondolja, hogy azok tőle vannak — és ekképen megveti az Istent.⁵

Alázatosságra sarkal bennünket az isteni hatalomnak és igazságosságnak félelme is. Ime Nabukodonozor elbizakodott és mivé lőn; Antiochus nyomorúltúl vezett el; — viszonyellen Esztert alázatosságáért királynévá emelte Assuerus, és Mardocheust az ő

¹ U. o. C.

² U. o. D.

³ U. o. E.

⁴ Et narrat *Gregorius* in primo dialogorum quod erat vir quidam Constantinus nomine valde sanctus. quem alius vir audita eius sanctitate desideravit videre. Quem cum vidisset pro nihilo estimabat eum habere. quia erat in statura pusillus. Cui dixit Constantinus. Tu vere habes oculos apertos in me. et ideo magnas gratias sibi egit. Sciendum est enim quod sicut superbus gaudet in adulationibus sic verus humilis in despectibus.

⁵ U. o. E.

alázatossága tisztességre juttatta. Annak okáért mondja Lukács is, hogy: »A ki magát fölmagasztalja, megaláztatik, és a ki megalázza magát, fölmagasztaltatik,« — s aztán, hogy: »A hatalmas-kodókat levetette székökből és az alázatosakat fölmagasztalta.¹

Való, az emberek alázatosak is szoktak lenni, a míg szegény sorsban vagynak; de ha egyszer méltóságra kapnak, többnyire úgy járnak, mint Saul, ki, míg királylyá nem kenték, alázatos volt, de aztán egyszerre gőgössé vált. Ezek az emberek hasonlatosak ama párákhoz, melyeket — Aristoteles mondása szerint — a nap ereje a magasba emel, hol a nap tüzesége meggyopontván őket, úgy sajognak-fénylenek, mint a csillagok. De mivelhogy súlyosak, nem bírnak fönn maradni: éjjel a földre esnek, s akkor a nép azt mondja, hogy csillaghullás vagyon, noha Isten igazában semmiféle csillag nem hullik. — Az ilyen embereket is méltóságra segíti a világi szerencse, s akkor aztán ragyognak-fényeskednek. De mivelhogy az ember halandó, végre is le kell szállniok a méltóságból és meghalnak és a földbe kerülnek. Azért mondja a zsoltár, hogy: Láttam a gonoszt fölmagasztalva és fölemelkedve, mint a Libanon czédru-sait. És elpusztúlt, és íme nem volt. Kerestem őt, és nem találtattott helye (az élet könyvében).²

Végre — a beszédnek harmadik része — alázatosságra kellene indítania bennünket a jövő élet boldogságának. A gőgös angyalok leestek az égből, az üdvösség szerzője, Krisztus pedig alázatos vala. Annak okáért írja Ágoston, hogy — úgymond — ha a mennybéli dicsőségre törekedtek, legyetek alázatosak e világon; s ugyanő két példát is vett magyarázat okáért, mondván: Tekintsd a fát; először a föld mélyébe gyökeret bocsát és aztán növekedik és ereszti ágát az égnek. Továbbá pedig az erősségről példálózik, hogy a ki maradandó várat avagy tornyot kíván építeni, először fundamentomot rak neki és csak aztán emeli magasra. Hasonlóképen tegyen az is, a ki az égbe vágyódik, mindenek előtt az alázatosságra fundálván magát, s akkor osztán magasabbra szökhet.³

Ellenben a kevélység elvakítja az embert, hogy az Úr jótéteményeit ne lássa és önmagát meg ne ismerhesse. A kevély

¹ U. o. G.

² U. o. I.

³ U. o. L.

ember fölöttébb magasra tör és végre leesik a kárhozatba. Azért mondja Jeremiás, szólván, hogy a gőgös leesik és összeroskad, és nem lesz, a ki föltámaszsa őtet. Tehát, kedveseim, óvakodjunk a dagályosság bűneitől, mely az erényeket és jócselekedeteket megöli, hasonló lévén ahhoz, a mit Aristoteles a földindulásról ír, mely is a föld ereibe zárt széltől származik, s ha fölkél, a tornyok és nagy épületek leomlanak. A kevélység a gonosz léleknek az emberi szívbe zárkózott szele, s mikor kitör, az alázatosságot szeretetet és a többi erényeket elpusztítja.¹

A harmadik beszéd (*Dominus*) a Királyok Könyvéből² merített amaz észrevétellel indul, hogy a zsidók, midőn egyszer a filiszteusok körülfozták őket, Sámuelhez kiáltottak, hogy az ő népének szabadulásáért imádkozzék: s íme az Úr megszabadította őket. »Hasonlókép nekünk is, ellenségektől véve körül az életben és a magunk emberségéből nem tudván megbirkózni velök, az isteni hatalomhoz kell könyörgenünk, kinek semmi ellen nem állhat. Annak okáért mondja az írás, hogy: nagy vagy uram; mivelhogy ostorozol és boldogítasz, és nincs a ki a te kezedet kikerülje.«

A prédikáció maga az *uralkodás*-ról készült, melyre a szerző a nála sokasos »*pro processu huius sermonis*« figyelmeztetéssel nyomban rátér. »Aristotelessel észre kell vennünk, úgy mond, hogy minden ez világi fejedelemnek, ki másokat kormányoz, három dologra vagyon szüksége. Jelesül: legyen hatalmas, hogy a külső ellenségeket szoros zabolán tartsa; legyen bölcs, hogy az alája vetett népeket illendőképén kormányozza; legyen kegyes, hogy a reá agyargóknak megbocsásson.«³

Mindezek a jeles tulajdonságok nem hiányoznak a mi Urunkban, Krisztusban. Mivelhogy — először is — hatalmát senki el nem kerülheti, uralkodván ő a zsoltár mondása szerint tenger-től tengerig és folyóvíztől folyóvízig, a meddig a föld kerekége tart, — holott minden más fejedelmek hatalmának határa vagyon.⁴

Továbbá minden ez világi fejedelem bölcsekre szorúl, kiknek tanácsával és okosságával él, és rászorúl az ő szolgáinak vitézségére, hogy a külső ellenségeket legyőzhesse;⁵ míg Jézusnak semmi ilyenre szüksége nincsen.

¹ U. o. M.

² I. Lib. Reg. VII.

³ *Dominus*, A.

⁴ U. o.

⁵ U. o. C—D.

Aztán azt sem kell feledni, hogy minden világi fejedelemség ideig-óráig tart és akkor vége vagyon; az Úr hatalma pedig örök és vége nincsen. Azért is fölöttébb bölcsen cselekvék ama nemes Octáviánus császár, kiről *Suetonius* beszéli, hogy haraguvék, valahányszor úrnak nevezik vala, s midőn egy napon valahová ment és az egész nép magasztalni kezdette, hogy jó és igazságos úr volna: kemény tilalmat tőn, hogy senki többé úrnak ne nevezze, jelentvén, hogy nincs több igazi úr, mint az Isten.¹

Ezért mondá Krisztus, állván a bíró előtt, hogy: Nem volna hatalmad én ellenem, ha nem adatott volna neked felülről; és ezért írja János is, mondván, hogy nem kell a teremtett állatoktól félnünk, hanem az Istentől.²

Az Urat pedig több okból kell félni. Fő mégis az, hogy a ki őtet féli, elkerüli a bűnt és nem cselekszik rosszat, noha alkalma volna is reája. Az ilyeneket megáldja az Isten, zsoltár mondása szerént, hogy: Boldog a férfit, ki féli az Urat.³

Csakhogy résen kell lenni, nehogy az ördög ézt az istenfélelmet megrontsa; mivelhogy az agg ellenség az igazakra ráveti magát, hasonlóan Dárius királyhoz, ki midőn meghallotta, hogy ama világbíró Sándor haddal mégyen reá, vesszőt, labdát és aranyat küldött nékie, inteni akarván, hogy még ifjú s vesszőre szorúl, hogy inkább játék mint harcz illenék hozzá, s hogy mint szegény, az ő kincsei ellen nem hadakozhat. De Sándor elfogadta az ajándékokat és Dáriusnak üzenetet tőn, mondván: A vesszőt elfogadom annak jegyzésére, hogy megtanítlak tégedet és szolgálodat birodalmamba veszem; a lapdát, hogy országodat és a föld kerekességét hatalmam alá hajtom; az aranyat, hogy a te kincseidnek ura leszek.⁴

¹ U. o. E — Et iste nobilis imperator Octavianus de quo narrat Suetonius in li. XII. cesarum. quod appellari dominum vt maledictionem et opprobrium semper odiuit. Unde cum quadam die ad quendam locum venisset totus populus ipsum laudauit dicens quod fuit bonus dominus et justus et statim imperator prohibuit sub graui pena quod nullus audeat illum de cetero dominum appellare in signum quod nullus sit verus dominus nisi solus deus.

² U. o.

³ U. o. G.

⁴ Unde refert *historia in libro de vita et obitu Alexandri* imperatoris quod quando cepit bellare contra Dariu.m regem. Rex de eo indignatus misit sibi tria dona videlicet virgam pilam et aurum. Misit sibi virgam in signum quod fuit adhuc puer et indiguit disciplina. Pilam in signum quod fuit adhuc

Hasonlóképen, mint ama Dárius, az ördög is három dologgal kísérti a keresztényeket: bajok és szorongatások vesszejével, hogy az embert türelmetlenségre és az Úr ellen való kifakadozásra szorítsa; világi hatalommal, hogy a szegényeken és igazakon erőszakoskodjék; és kincsekkel, hogy mértéktelen dobzódásra és fajtalanúságra vetemítse. Mindezeket el kell fogadni és a lélek üdvére fordítani s nem az ördög szándékára. A bajokat viseljük türelemmel és ajánljuk föl az Istennek, Jób példáját követvén; a világi hatalmasság szolgáljon a szegények és gyengék oltalmára a fosztók és ragadozók elől: a javakból legyen alamizsna a szűkölködők számára.¹

Ámde, mint mondva volt, az Úr mindenek fölött való bölcs, és ennek okáért tiszteletre is számot tart. Azért olvassuk — Eccli. I., — hogy minden bölcsesség az Istentől van. Ez a bölcsesség pedig Sz. Gergely mondása szerint az igazaké, s ebben áll: kerülni a hazugságot, szeretni az igazságot; a mi hamis, elkerülni; a mi jó, ingyen megtenni; bántást békén elszenvedni, rosszért rosszal nem fizetni. — A világ bölcsei kinevetik ezt a bölcséget és bolondságnak mondják, — mert mi volna ostobább dolog a világ előtt, mint javainkat elhagyni, Isten iránt való szeretetből szegénységben élni, az ellenségekért és üldözőkért imádkozni és velök jót cselekedni? Így Gergely. — De hát azért mindezek az Úr előtt mégis a bölcséségek művelkedetei, mely az Istentől vagyon és csupán a kiválasztottaknak adatik.²

Végre azt állítottam, hogy Krisztus mindenek fölött kegyes úr. Sokféleképen megbizonyította ezt, könyörületessége által, melyre nézvést az egyház így imádkozik, mondván: »Uristen, kinek tulajdonságod könyörülni és megbocsátani«. Azért írja Sz. Jakab is, hogy az Úrnak könyörületessége nagyobb az ő szigorúságánál; s aztán a zsoltár mondása szerint is a föld telve van irgalmasságával.³

magis aptus ad ludendum cum pila quam bellare. Et aurum misit sibi in signum quod fuit indigens et pauper et impotens ad pugnandum contra eum. etiam ad commendationem sue habundantie. Sed imperator recepit illa tria munera et misit regi Dario dicens. Virgam inquit recipio in signum quod castigabo te et famulos tuos subiugabo dominio meo. etc. *Moraliter per istum regem Darium intelligo dyabolum, etc.* — U. o.

¹ U. o.

² U. o. H.

³ U. o. K—L.

Azonban mely rettenetes sokan vagynak, kik kegyetlenkednek és minden irgalom híjával szűkölködvén, aggokon és özvegyeken zsarnokoskodnak és őket fosztogatják! Olyanok ezek, mint az egyiptomiak, kik Izrael fiait rettenetes ostor munkákkal gyötörték, s hozzájok szól az Úr Ézsaiás próféta szájával mondván: Miért töritek az én népemet és tapostok a szegények arczán? . . .¹

A negyedik beszédet (*Filius*) szintén szellemes bevezetés előzi meg, a szokásos, imádkozásra való fölszólítással. A rövid pont, mint másutt rendszerént, itt sem kapcsolódik bensőleg a prédikáció tárgyához, inkább csak érinteni látszik annak egyik oldalát. »Kedveseim! Mielőtt a beszédet megkezdjük, imádsághoz kell látnunk, melyben két dolognak kell lennie: ájtatosságnak és hitnek. Az imádság legyen áhítatos, mivelhogy valamiképen a szárazságban sinylő mag nem növekedik, sem gyümölcsöt nem hajt: áhítatosság és a szívnek Istenhez való emelkedése nélkül az imádság sem számíthat foganatra. Aztán az imádságnak hittel-bizalommal is teljesnek kell lennie. Ha ezek a dolgok meglesznek benne, megnyerjük, a mit kérünk,« stb.

A beszéd erre a szokásos »pro processu sermonis« megjegyzéssel az úgynevezett »filiatio« kérdéséhez térül. Első renden szőnyegre kerül a »filiatio per fidem et gratiam«, melynek szempontjából az emberek négy rendbe sorolhatók. Az elsőbe tartoznak és Isten fiainak neveztetnek a hitben állhatatosak. Ezekre illik ugyanis sz. János mondása: »Hatalmat adott nekik, hogy fiaivá legyenek, kik ő nevében hisznek«. — Másod renden Isten fiainak neveztetnek, kik a kísérteteknek ellene állanak. Idevágólag *Solinus* beszéli, hogy Afrikában bizonyos emberek vannak — »celti vocantur«, — kiknek a kigyóméreg nem árt. Azért is, ha nem biznak feleségeikben, a kigyók elé teszik gyermekeiket, s ha igaz vérből valók, a kigyók nem árthatnak nekik. Lélek szerint szólván ép így van a dolog az Isten fiaival és az ördög fiaival is. A kik az Istennek fiai, azok az ördögnek vitézül ellene állanak és annyira legyőzik őtet, hogy nem árthat nekik. Ellenben az ördög fiai, ha kísértetbe jutnak, könnyen bűnökbe keverednek, mivelhogy állhatatlanok és gyöngék, isteni malasztban szűkölködvén. Ilyenek voltak az átkozott zsidók, kik az ördög mívelkedetit cselekvék, s mégis Ábrahám fiainak mondogatták magokat. Kikét

¹ U. o. M.

is megfeddett Krisztus, mondván nekik: Ha Ábrahám fiai vagytok, Ábrahám mivelkedetét cselekedjétek.¹

Továbbá Isten fiai az ellenségöket szeretők. Azért mondja az Üdvözítő az evangéliumban: Szeressétek ellenségeiteket, jót tévén azokkal, kik gyűlölnék titeket . . . hogy atyátoknak fiai legyetek, ki a mennyekben vagyon.²

Végre Isten fiainak mondjuk azokat, kik az egymásra fenekezőket kibékítik. Ilyen volt Ábrahám *Gen. XIII.* és Mojzes *Exod. II.* Maga az Isten fia szintén fölöttébb szerette a békét, s születése is béke idején történt. Erről írja *Orosius*, hogy Krisztus világrajötte előtt tizenkét esztendeig békesség volt szerteszét a földön. Minek is jegyzésére a rómaiak Pax tisztességére pompás egyházat rakának és abba Romulus képét helyezték. Aztán Apollónál kérdést tőnek, meddig lenne állandó, és feleletül nyerék, hogy míg a szűz fiat szül. Azok pedig lehetetlenségnek állítván a dolgot, írák a templom ajtajára: »A békeség örök temploma«. Azon az éjjelen osztán, hogy Mária Krisztust szülte, ama templom mindenestül összeomlott, bizonyságul, hogy a szűz fiat szült . . .³

A prédikáczióknak következő része arról beszél, hogy a szülék istenesen neveljék fiaikat és a gyermekek viszont tiszteljék szüleik akarátát. Ez utóbbira nézvést *Valerius* második könyvében jó példa vagyon az egyszeri romai kormányzó fejedelemtől, Torquatusról, ki is az ő fiának, mikoron ez az ő akarata ellen háborúba ment, noha koszorúsan került onnét haza, engedetlensége miatt fejét vétette.⁴ Azért mondatik a Szentírásban is, hogy

¹ *Filius*, A—C.

² U. o. D.

³ Ut ait *Orosius de ornesta mundi*. Duodecim annis ante nativitatem christi fuit pax in uniuerso mundo. In cuius signum romani pulcherrimum templum pacis edificauerunt et in illo statuam Romuli posuerunt. Apollinem consulerunt quamdiu staret. et acceperunt responsum. Quousque virgo pareret filium. Illi autem credentes hoc esse impossibile scripserunt in foribus templi. Hoc templum pacis in eternum. Ipsa vero nocte qua virgo maria peperit christum templum illud funditus corruit in signum quod virgo peperit filium. — U. o. E.

⁴ Narrat *Valerius* libro scdo. et recitat *Augustinus* li I. de civitate dei quod quidam consul romanus Torquatus nomine habuit filium nobilem militem qui quodam tempore transiit ad bellum contra voluntatem patris sui. et quamvis gloriosam habuit victoriam et spolia multa tamen iussit eum pater suos decollari, etc. — *Filius*, G.

ha kinek gonosz és nyakas és az ő apjának szófogatlan fia
vagyon: vitessék a város kűl és kűvel veressék agyon

Aztán a fiaknak igen nagy kötelessége, hogy az ő szűleik-
nek gyámolításukra legyenek. Erre ösztönzi őket példájával a ter-
mészet is. *Ambrosius* az ő *hexameronjában* beszéli, hogy az
esztrag látván, hogy szűlei az öregségtől elgyengűltek és tolluk-
ban megfogyatkoztak, a maga szárnyával takargatja és maga
táplálja őket Hasolókép tőn ama leányzó, kiről *Valerius*
emlékezik. Ez a leány az ő édes anyját a tömlöczben napokon
keresztűl a saját tejével táplálta. Az ő látván, hogy az asszony
oly sokáig él, csodálkozva kérdé erről őtet. Ki is feleletet tőn,
mondván: »Leányom a saját tejével éltetett engem«. — Tehát
a leány a bíró elé idéztetvén, az ő kedvességével anyja számára
is kegyelmet szerzett.¹

Utóljára a kevélyekről, irigykedőkéről és egyéb gonoszokról
van szó a beszédben, kiknek »az ördög az ő apjuk«. Ide vonat-
kozólag példakép el van mondva, hogy néminemű aszonymállat,
kinek három fia volt, halála előtt megvallá urának az ő bűnét.
Mivelhogy a fiúk közül csak egy volt igaz eredetű. Azt azonban
nem akarta megmondani, melyik és ekképen végre meghalt. Ura
pedig életben maradván és nem tudván, melyik fiának juttassa az
örökséget, így szólt megbízott embereihez: »Találjatok ki valami
módot, hogy megtudhassátok, melyik a három közül az én ter-
mészetes fiam? — Ezek tehát, midőn meghalt, testét egy fához
kötötték s a fiuknak azt mondták, hogy a ki közülök először
nyilaz apja tetemébe, azé leszen az örökség. Először is a legidő-
sebb lőtt bele, aztán a középső. A legkisebb azonban nem akart
nyilat vetni rá, mivelhogy atyja tetemének természetes tisztelete
nem engedte. Azért is a megbízott emberek neki adták az örök-
séget, kijelentvén, hogy ő az igazi fiú.² — Lélek szerint: a meny-

¹ Talis fuit illa puella de qua narrat *Valerius libro quinto c. iiii.* que
nutriuit matrem suam in carcere proprio lacte suo per multos dies. quod admira-
rans custos carceris videns quod tamdiu viueret mulier sine prandio quesiuuit ab
illa quomodo potuit hoc esse. Que respondit. Filia mea lacte suo me pascebat
et per tot dies. que adducta fuit coram iudice et vitam matri impetrauit propter
suam gratitudinem. — *Filius*, H.

² Habetur enim *in gestis romanorum*, quod quidam mulier habuit tres
filios. que morti appropinquans dixit marito suo tantum vnum ex illis esse filium
suum. sed noluit reuelare quis esset. et sic tandem mortua est. Maritus vero

nyei atyának is sok fiai neveztetnek, kik közül némelyek valóban az ő fiai, mások ellenben gonoszok lévén, az ördögnek ivadékai . . .

Az ötödik beszéd (*Vocari*) azt fejtegeti, hogy »Krisztus négyfélekép hív bennünket, tudniillik: benső sugallat által, külső igehirdetéssel, jótéteményekkel s végre csapásokkal és szenvedésekkel«.

A következő (*Servire*) a szolgálatról beszél. Itt a tárgyhoz képest első sorban az igehirdetőről van szó, ki is »különféle okokból« szintén a szolgálóhoz hasonlatos. — Első oka, hogy a szolgál, ki az ő urának szolgál, nem szolgál az ő saját javaival, hanem urának javaival. Mivelhogy a mije vagyon, urától bírja. Ezenképen a prédikátor is, kinek kötelessége, hogy Isten igéjét, mely a léleknek eledele, a népnek kiszolgáltassa, amaz ígét nem magától bírja, hanem az Istentől. Azért mondja az írás is, hogy: Minden bölcsesség az Istentől vagyon De szükséges, hogy az igehirdetőben más két oldal is találkozzék az ő szolgálata értelmében, jelesül: először, hogy hűséges legyen a prédikálásban, azaz ne mondjon semmi hamisságot avagy hizelgést, hanem a teljes igazságot beszélje . . . Aztán, hogy okos szolgál legyen. Mivelhogy nem okosság a királyt és a parasztot ugyanazon étekkel tartani, — azaz a prédikátornak a népet az ő állapota és mivelta szerént kell szolgálnia«. Azért is imádkozni kell, stb.⁹

superuiuens grauitur ferens verba vxoris sue. et cui istorum daret hereditatem dubitans dixit executoribus suis. ordinatis inter vos vnam cautelam per quam poteritis venire ad veritatem quis istorum trium est filius meus. Unde mortuo corpore ligauerunt corpus suum ad quandam arborem et dixerunt filiis suis quod quicumque illorum trium sagittaret ad corpus propinquus paternam haberet hereditatem. Primo vero senior filius sagittauit. deinde secundus. tertius vero noluit sagittare. quia timor naturalis paterni corporis eum impediuit. executores vero filio nolenti sagittare dederunt hereditatem eo quod esset filius naturalis. U. o. I.

⁹ Charissimi. predicator verbi dei seruo potest comparari propter diuersas rationes. Una est ista. Seruus qui habet seruire domino suo. non ministrat sibi de bonis propriis sed de bonis domini sui. quia quicquid habet. habet a domino suo. A. Modo consimili predicator qui habet ministrare populo verbum dei quod est cibus anime non habet illud a seipso sed a domino deo Eccli. j. Omnis sapientia a dno deo est. et ideo ad eum pertinet ministrare audientibus verbum dei. Sed oportet quod predicator habeat duas alias condiciones sibi pertinentes ratione seruitutis. Primo quod fidelis sit in predicando . . . Secundo predicator debet esse prudens seruus. Unde non est prudentia seruire regi et *garcioni* de consimilibus cibus. Predicator ergo debet ministrare populo secundum eorum

Hogy aztán dolgunkra térjünk — pro processu istius sermonis, — eszünkbe kell vennünk, hogy három okból háromféleképp tartozunk Istennek szolgálni; tudniillik: hűségesen, mivelhogy megváltott bennünket; jámborsággal, mivelhogy teremtett bennünket; és nagy szorgalmatossággal, mivelhogy szolgálataira felfogadott bennünket, mondván: Menjetek a szőlőbe és a mi igazságos leend, megadom nektek.¹

Erről a három pontról szól külön-külön a beszéd. Megmutatja többek közt, »hogy a ki az Úristennek hűséges szolgája, az öldi urának is hűséggel szolgál«, s utal Constantinus császár példájára, ki szolgálait próbára akarván tenni, megtérése után nem sokkal, egy kis »pia fraus« árán azt állította nekik, hogy ismét a pogányságra tér. Egyszersmind megkérdezte őket: ki volna hajlandó vele tartani? — Mivelhogy, ugymond, a vele tartókat meggazdagítja, a vele nem tartókat pediglen elkergeti. És ime: alig néhány szolga választá Krisztust. Mire is a császár megdicsérte az állhatatosokat mondván ama jeles igéket: Soha embernek nem lesz igaz barátja, ki az ő Istenéhez hamis és színeskedő.²

Azonban — és ez a hely talán jellemző, — rettenetes, hogy akár az Istennek, akár az embereknek mily kevés hűséges szolgájok vagyon. Mivelhogy sokan, ha egyszer gazdájok szolgálataiból nagy hivatalokra s méltóságokra jutnak, tüstént vakmerően fölkelnek úrok ellen és semmibe se veszik őket. Ezek ellen szól

status et conditiones Quapropter vt possim istas proprietates habere et conditiones populi cognoscere est orandum. — *Servire, A.*

¹ U. o. B.

² Unde legitur in *historia ecclesiastica libro primo ca. vij.* quod Constantinus imperator cum esset aliquando infidelis conuersus fuit et baptizatus. Unde semel cupiens probare seruos suos qui essent fideles et qui non. conuocauit vna dierum omnes simul coram eo in suo palacio. Quibus dixit ille . . . penitet me de christianitate mea et intendo redire ad ritum gentilium. et ideo quicumque ex vobis voluerit deserere fidem et seruitium chri et transire mecum ad ritum gentilium illum ditabo et honorificabo. et qui noluerint illos incarcerationabo et seruitiis suis priuabo. His auditis exceptis paucis de seruis suis omnes dixerunt quod vellent fidem christi et seruitium relinquere. Quibus auditis dixit imperator. Vos qui stabiles estis mecum in dei seruitio et fide mecum permanebitis tanquam fideles. Vos autem qui instabiles estis nunquam seruietis mihi. Et adiecit notabile verbum. Nunquam homini erit fidelis amicus qui domino suo et falsus et fictus seruus. Et ideo qui sunt serui fideles deo. sunt fideles homini terreno. — U. o. E.

Péter apostol, mondván: Szolgák, engedelmeskedjete a ti uratoknak minden félelemben. . .

Annak okáért is *nagyon óvakodni kell tőle, hogy a világi fejedelmek a nemteleneket és szegényeket föltőbb nagy méltóságokra ne emeljék, mert ez a jóknak és erényeseknek legnagyobb romlása.* Ime, Diocletianus is, mikor a szolgaságból és szegénységből császárságra kapott, mód nélkül gőgös és gonosz lón. . . Azért mondja a verstörlítő mester, hogy:

Asperius nihil est, humilis cum surgit in altum.

Cuncta ferit, cum cuncta timet, descuit in omnes.

. . . Mindezekből világos, hogy a birodalom avagy város romlásra jut, valahányszor a szolgák felmagasztaltatnak és a szabadok és nemesek hátra szorulnak, stb.¹

A VII. beszédnek jellegéje: *Stare.* Arról szól, hogy az embernek »három dologban és három dolog ellen kell megállania. Először: bátran kell állania a hitben és igazságban az ördög ellen. Másodsor: tökéletesen kell állania a jámborságban és szeretetben a világ ellen. Harmadszor: okosan és szentül kell állania az imában, a test ellen.«²

»Legelső renden, mint mondám, az ördög ellen kell résen állanunk, ki a mi ellenségünk és bennünket örök kárhozatra vinni erőlködik. Azért szól az apostol, mondván: »Testvérek, legyetek ébren, mivelhogy a ti ellenségtek, az ördög, körüljár, mint az ordító oroszlán, keresvén, kit emésztszen el. Kinek is álljatok ellen a hitben.« Mivelhogy a hit a mi fegyverünk a sátánnak minden incselkedései ellen. *Bartholomeus* is beszéli *lib. de proprietatibus*

¹ Sed charissimi timendum est quoniam sunt pauci fideles serui deo aut homini. Nam multi cum in seruitutis dominorum sunt eleuati ad altos gradus et honores, statim insurgunt contra dominos suos presumptuose et illos vilipendunt. Contra quos loquitur apostolus. *I. Petri ij.* Serui subditi estote in omni timore dominis . . . Et ideo valde timendum est ne domini temporales nimis exaltent seruos ignobiles et pauperes ad altas dignitates. quia hoc est destructio maxima honorum virtuosorum. Unde habetur in historia tripartita quod Dyoclecianus imperator fuit progenitus de pauperibus et fuit conditionis seruilis. Et ideo quando fuit sublimatus ad imperium superbissimus et pessimus fuit. . . Unde poeta sic inquit. Asperius nihil est, etc. . . Ex his concluditur. quod communitas regni siue ciuitatis destruitur quando serui exaltantur et liberi et generosi opprimuntur. — U. o. F.

² *Stare, A.*

rerum, hogy a sas, midőn erdei kecskével vagyon hadakozásban, a kecskét megvakítani törekedik És ha a kecske gyöngé, akkor a sas elveszi szeme világát és amaz semmikép nem tudja magát védelmezni. Lélek szerint: a sas az ördög, ki az embert először is megvakítani igyekszik, elragadván tőle a hitnek világosságát, és akkor az ember elgyengül és nem bír a kísértésekkel Azért mondatik *Ad Hebr. XI.*, hogy a szentek a hit által legyőzték az országokat, igazságot cselekvének, stb. Azonban ezt a fegyvert (a hitet) manapság a keresztények letették kezökből. Az igazságot megfojtja a csalárdság, a szentséget a kívánságok miatt semmire sem becsülik, a hitet előli a fajtalanság, s az egész világ torkig vagyon a gonoszságban. Nem csoda: mivelhogy a hitnek, mely minden erényeknek gyökere, immár semmi becsületi.¹

Az embernek az ördöggel való küzdelme *Ambrosius*-ból² vett hasonlattal van illusztrálva. »Azt mondja ugyanis *Ambrosius*, hogy ha a farkas előbb meglátja az embert, semmint az ember őtet, akkor neki támad Viszonellen ha az ember látja meg előbb a farkast, az tüstént megjuhászodik és nem tud az embernek ártani. Lélek szerint: a farkas: az ördög, ki ha egyszer halálos bűnbe keverte az embert, ez nem bír előle elszaladni, sem csalárdságinak ellene szegülni, ha csak Isten malasztja nem segít rajta; de ha az ember idejekoron észreveszi incselkedését és bátorsággal és erővel ellene feszül, az ördög meglapul és nem meri bántani és eloson.

Annak okáért legyünk állhatatosak a jó életben és bátrak hogy az ördögnek ellene állhassunk, jó hittel és reménységgel lévén az Úrban.³

A nyolczadik (*Mori*) és a kilenczedik beszéd (*Moritur*) a halálról van írva. Az első abból indul, hogy »Sz. Ágoston háromféle halált különböztet meg, jelesül: »testi halált, mely semmi egyéb, hanem a léleknek a testtől való elszakadása; a bűn halálát, mely is a léleknek az Istentől való eltávozása halálos bűn által; és a kárhozat halálát, mely az embernek az Úrtól az örök szenvedés büntetése által való elválásában vagyon«⁴; a *Moritur* az Üdvözítő haláláról elmékedik, józanul, világosan. Azokat az elremítő képeket,

¹ U. o. B.

² Hexameron, lib. VI.

³ *Stare*, D—E.

⁴ *Mori*, A.

a melyek részben *Voraginei Jakob* beszédeiből Pelbárthoz is átkerültek és utóbb a magyar codexek íróinál szives látást találtak, a csapongó fantáziának eme bizarr nyilatkozatait hiába keressük bennök. Mihály mester a dogmatikus alapra helyezkedett és nem szállott le róla, hogy az utolsó ítéletet rajzolgatva bírja közönségét magába szállásra; mi, abban az időben, épen nem megvetendő jellemvonás.

A tizedik beszéd *Diligere* címet visel s az isten és felebarátaink iránt való szeretetről szól; a tizenegyedik (*Venire*) az Üdvözítőnek múlt, jelen és jövő eljövételét fejtegeti; a tizenkettedik (*Ambulare*) arról az útról beszél, a melyen az igaz keresztényeknek az ég felé törekedniök szükséges. Doktoroknak ő tanítások szerint ez út maga az Isten, kiről mondatik János szájával, hogy: Én vagyok az út, az igazság, az élet . . . Kin is Krisztus által és a hit és igazság által kell pályánkat megfutnunk.

Az igazi pályafutás pedig háromféleképp történik. Először: óvatosan, magunkra nézvést; másodsor: becsülettel, felebarátunkra nézvést; és harmadszor: méltóan, az Istenre nézvést.¹

A prédikációban szó van a bűnökről, melyek az embert az igazság ösvényéről eltérítik; egymás után sorra kerülnek: a főszenység, gonosz kívánságok, az érzékiség, az irigység, melynek az a szokása, hogy bármi kárt okoz másoknak, mindig a jóság színébe iparkodik öltözni. Ilyen bűnben rozsdásodott ama Dionisius nevű tyrannus, kiről *Valerius* beszél, hogy, midőn a bálványok templomában volt volna, látván, hogy Jupiternek arany palástja vagyon, elragadozta róla és gyapjú palástot adott rá. Aztán észre vévén, hogy Eskulápiusnak arany szakála vagyon, azt is elvitte. Harmadszor pedig egy nagy képen akadt fönn, mely kezei közt arany koronát tart vala: ezt a koronát is elemelte. Mikor pedig a templom papja kérdőre vonta, felelé, hogy Jupiter palástja nyárra nagyon súlyos, téle pedig fölötte hideg vala. Aztán Eskulápiushoz épen nem illett a szakál viselése, mivelhogy az atyjának sem volt szakála. Végre a koronát maga ama kép kínálta-nyújtotta feléje, tehát méltón elfogadhatta tőle. Hasonlatosképen vagyon a dolog azokkal az irigyekkel is, kik a szerzetházakat fosztogatják, örökké találván okot és módot maguk mentésére, mondván, hogy ama házaknak a vagyon károkra vagyon és azért csupa szere-

¹ *Ambulare*, A.

tetből kell rajtuk »könnyíteni«. Ha pedig kolduló a szerzetes, azt beszélük, hogy bűn volna segíteni rajta, mivel azok a jóféle barátok, kik szép házakban lakoznak¹

A gyűjteménynek az említettek után névleg két, tulajdonképen egy beszéde van még: a *Surge* és *Resurge* című. A kezdő versek ismeretével talán mindenki a *Mori-* és *Moritur*-féle prédikációt volna hajlandó egybefogni; de valóságban a két utolsó darab forrad össze, hogy a tizenháromas szám megmeneküljön.

A »*Surgere*« bevezetése szerint »a mester (Albertus Magnus)² beszél, hogy az elefánt, mivelhogy mellső szárcsontja és izülete nincsen, csak nehezen bír mozogni. Azért is, midőn nyugodni akar, erős fához támaszkodik. És akkor jönnek a vadászok és levágják a fát: és az elefánt leesik a földre és fogságba kerül, fölkelni nem bírván. Lélek szerint az elefánton a bűnöst értem, ki a maga emberségéből nem tud a jóságos mívelkedetek útjára térni, sőt számtalanszor bűnbe esik, honnét Ágostonnak mondása szerint csakis akkor bír fölkelni, ha Isten malasztja segíti.«³

Tudni kell pedig, hogy a bűnösnek háromféleképp kell a bűnből felkelnie: ugymint: nagy hamarsággal, igaz szívvel azaz őszintén és állhatatossággal.⁴

Erre a gyors fölkelésre ösztökéli az embert a hasonlatosság

¹ Talis fuit ille Dionisius tyrannus, de quo narrat *Valerius libro primo c. iiij.* quod ipse intrauit templum idolorum, videns ibi iouem pallio indutum aureo abstulit illud et induit eum pallio lanco. Secundo vidit esculapium habentem barbam auream et illum abstulit. Tertio vidit ibi vnam imaginem coronam auream inter suas manus protensas tenentem, et illum similiter spoliauit. Cunque de hoc scelere a sacerdote templi argueretur, respondit quod pallium iouis fuit nimis ponderosum pro estate et nimis frigidum pro hyeme. Secundo excusauit se de ablatione barbe auree ab Esculapio filio apollinis, dicens quod indecens erat quod esset barbatus, dummodo pater ejus nunquam habuit barbam. Tertio excusauit se de ablatione corone auree, dicens quod gra anter et libere illa imago sibi obtulit illum coronam auream et porrexit, ideo potuit illum juste accipere. Modo consimili est, etc. — U. o. E.

² V. ö, *Surgere*, C.

³ Dicit *magister de proprietatibus rerum*, quod elephas non habet tibias siue iuncturas, et ideo non potest bene flecti, vnde quando vult quiescere appodiat se forti arbori et tunc veniunt venatores et perscindunt arborem et sic cedit in terram et sic capitur, quia non potest surgere. *Moraliter per istum elephantem intelligo* peccatorem qui de se non potest flecti ad virtutes, sed multotiens labitur in peccatum, etc.

⁴ *Surgere*, A.

is, mely az apostolok mívelkedeteiben Sz. Pétertől olvastatik, ki a tömlöczben két vitéz között, két bilincscsel megkötve aludt, két őr állván az ajtó előtt. Mert íme az Úr angyala megjelent mellette és megütvén Péter oldalát, fölébresztette őtet, mondván: »Kelj föl hamarsággal« — és a bilincsek tüstént leesének kezéről. Lélek szerint a tömlöczben szunnyadó Péteren a bűnben, avagy a bűn tömlöczében alvó bűnöst értem. Mert valamint az alvóról az mondatik, hogy félig halott, félig élő: ép így a bűnös is, noha ez világra nézvést életben vagyon, lélek szerént meg van halva. És ez a bűnös két vitéz között alszik: t. i. a halál és az ördög között. Mivelhogy valamiképen a halál a test ellen leselkedik, az ördög a lélek ellen ármánykodik, hogy megölje Aztán a bűnös is két lánczczal vagyon megkötve. Az első: a bűnös megszokás. Azért mondja Aristoteles *III. ethic.*, hogy a gonosz erkölcsökre rászokott ember erősen oda vagyon a bűnhöz kötözve Mivelhogy a mi elébb akarattól származott, a szokás által immár akaratlanul is megesik. És példáját is veti, mondván, hogy a ki elhajtja a követ, már nincs reá hatalma, hogy az eldobottat visszavonja, és mégis azt mondják, hogy az egész dobás akarattal történt, ebben: dobni vagy nem dobni, meglévén a szabadság. Így volt a dolog Sámsonnal *Judic. xvj.*, ki bolondul az asszonyhoz adta magát és ezért a filisteusok megfogták őt és lánczra verve tömlöczbe zárták. Lélek szerint ez az asszony a gonosz akarat, kinek az ember önkényt és szabadon átadja magát, abban a hitben, hogy a mikor tetszik, megszabadulhat tőle. Pedig a dolog ellenkezőleg vagyon. Mert mikor a malasztot elveszítette és az ördög hálójába került és a kísértésre hajlandóvá lett, a rossz szokás kötélével megkötve kénytelen az ördögnek szolgálni és csak a legnagyobb nehézséggel és malaszttal állhat ellent neki és szakadhat el a büntől.¹

A beszéd folytatása és vége a *Resurge* íge alá vetett darabban áll előttünk. Ehhez képest a *Resurgé*-nak nincs is bevezetése, mint a többi prédikáczióknak. A töredék azzal kezdődik, hogy: »*Unde Christus tripliciter resurrexit . . .*« Azért is Kr. urunk háromféleképp támadta föl halottaiból: hamarsággal, igazán és maradandósággal,² példát adván mindenkinek . . .

¹ U. o. A.

² V. ö. fent: *Surgere*, A.

A gyűjtemény ezzel a darabbal végződik, berekesztve a szokásos, de *itt nem minden jelentőség híján való* szavakkal: »Expliciunt tredecim materiaram sermones notabiles.«

A többi anyag, mi a kötetben van, ottan-ottan angol idézettel is megdugdosva, jórészt minden bizonynyal idegen kezek munkája, bár ha mindjárt nem is teljességgel. A legutolsó »*Ambulate*«-beszéd, stilusa után itélvén, legalább is jó Magyar Mihály arczulatát mutatja . . .

Egyelőre azonban ez a kérdés szintén hadd szunnyadjon a többiek sorában.

II.

Amaz oldalak közül, melyek Mihály mester prédikációs könyvének egyszerű olvasgatása útján is szembeszökők, első sorban olvasottságát lehet kiemelni. Valóban, a régi theologiai irodalomnak kevés valamire való hőse van, kinek eszméiből nem táplálkozott. Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Macrobius, Gregorius, Anselmus, Bernát, Bonaventura, Albertus Magnus, Tamás, Hugo a s. Victore, Haymo, Isidorus, Nicolaus de Lyra, Holkot legkedveltebb forrásai. De ismer néhány klasszikus: görög és római író is. Mint korának theologusai, tisztelte Aristotelest; Ovidiusból többször idézett; ismerte Quintilianus és Suetonius könyveit, Seneca leveleit, Cicerótól a de amicitia, de officiis, de senectute és Tusculanae disputationes című dolgozatokat, s különös hajlandósággal fordult hozzájuk. Tizedik beszéde (*Diligere*), hol a második rész a felebaráti szeretetről és a barátságról értekezik, valóságos kis tárháza az idevágó idézeteknek. E mellett aknázza Solinust, Ptolemaeus »Almagesti«-jét, a példákban Eusebiust, Valerius gyűjteményét, a Sándor-históriát, Orosiust és elvéve Helinandust.

Valóban, irataiban sok nemes és szép gondolat van elhintve, sok egyszerű, józan bölcsesség, melyhez az élet küzdelmeiben kifáradva, hiú ábrándjainktól megtisztúlva, érettebb lélekkel ma is vissza-visszatéregtünk.

Mert Mihály mester nem tartozik a skolasztika epigonjainak szórszálhasogató seregébe. Fontoskodó theologiai zabhegyezésnek alig akad nála példája, minő az a hely, hol arról van szó, miért

épen a Fiúisten öltött testet és nem az Atya vagy Szentlélek?¹ Azokkal tartott, kik az *Imitatio Christi* egyszerű, mély bölcseségével szólnak: »Mit használ neked mélyen a Szentháromságról vetekedned, ha alázatosság benned nem leend, minek okáért utálatos vagy a Szentháromságnak?« Nem feszegetni kell a hit örök titkait, de az Úr bölcseségének útján járni. Iránya inkább misztikus volt és gyakorlati s távol állott azoktól, kik üres szójátékaikkal, minden komolyságot nélkülöző okoskodásaikkal megrontották a középkori bölcsélet hitelét. Agáda-szerű stílt használt, mely az emberi természetre számított és sok századon át eszköze volt a tanítóknak. Okoskodásait, mint megannyi főponthoz, példabaszédekhez, hasonlatokhoz allegoriákhoz kötötte, s tagadhatatlanul sikerrel. Értett hozzá, hogy jellemző darabokat válogasson össze, s éles pillantása fel tudta fedezni a kiemelkedő vonásokat, melyek alkalmasak valának, hogy tételeit megvilágítsák. A példáért, hasonlatért sokféle eljárást, sok forrást felhasznált;² de különös hajlandósággal mégis a bibliában

¹ *Venire*, B.

² Egészekké kerekedő példái a következők: Az egyszeri jámbor püspökről, ki a tisztaság erényét az életnél is többre becsülte. S. I. F. *Malmysbuoy* Cron. lib. I. c. 3. — Az apját gyűlölő fiúról. S. I. G. *Valerius*, lib. III. c. 2. (V. ö. *Gesta Romanorum*, c. 9.) — Az egyszeri athéni vezérről, ki a bölcsere hallgatott, S. III. C. *Valerius*, ad Tiberium lib. VI. c. 5. — Octaviánus császárról. S. III. E. *Suetonius*, lib. XII. *Caesarum*. — Nagy Sándor és Dárius. S. III. G. *Hist* lib. de vita et obitu Alex. — A Pax templomáról. S. IV. D. és S. XI. C. *Orosius* de Ormesta mundi. — Torquatus consulról. S. IV. G. *Valerius*, lib. II. — A fiúról, ki atyja testébe nyilazni nem akart. S. IV. J. *Gesta R.* — Constantinus császárról. S. *Hist. eccles.* I. I. c. 7, S. VI. E. — Egy emberről, kit az ördög a templomból kivonszolt. S. VI. E. *Vita SS. PP.* — A leányról, ki anyját vesztette. S. IV. H. *Valerius*, lib. V. c. 4. — Nagy Sándor és a hízegő katona. S. VI. L, *Hist. Alexandri.* — Etele és Leo pápa. S. VII. H. *Eusebius*, de gestis Romanorum, lib. XIV. — A haláiról emlékező fejedelem. S. VIII. C. *Joannes Elem.* in vita sua. — A templomban eltemetett asszonyról. S. VIII. H. *Gregorius* IV-o Dialogorum. — Egy katona megszabadul bilincseitől. S. VIII. H. *Beda*, de gestis Anglorum, lib. III. — Egy ifjú a mise által megszabadul a purgatoriumból. S. VIII. H. *Gregorius*, lib. Dialog. — Az egyszeri végrendelet-törő bűnhődése. S. VIII. J. *Gesta Caroli Magni.* — Három jóbarátról. S. X. O. *Cicero*, de amicitia. — Fabricius becsületessége. S. X. P. *Agoston*, de civ. Dei. lib. V. — A fősvény városról. S. X. J. *Marcus Paulus*, de gestis Indorum. — A dühös zsarnokról, ki három ártatlan vitézt halálra ítélt. S. X. Q. *Seneca*, lib. de ira (v. ö. *Gesta Rom. Cap.* 140.) — Az egyszeri király-leányról. S. XI. D. *Hist. Rom.* (V. ö. *Gesta Rom. Cap.* 1.) — Dionisius tyrannusról. S. XII. E. *Valerius*, lib. I. cap. 3. — Cambyses bírói székéről. S. XII. L. *Helinandus*, lib. I. c. 5. és *Valerius*, lib. VI. — Az ördög és a gyónás. S. XII. P. *Vita SS. Patrum.*

találkozó kerek részleteknél időzött. A kor, melynek allegorizáló, példázgató iránya részben a szentírást utánozta, ép úgy mint a csodákban a legendák is az evangéliumoknak csodáit, becsülte az ebben való eredetiséget, s a kiváló szellemek jóval később sem vetették meg azt. Pázmánynak szintén kiváló oldala, hogy a bibliai helyeket új és csattanós allegorizálásra tudta alkalmazni, főképp beszédei elején, figyelemkeltésül, kiinduló pont gyanánt; s Mihály, hasonlókép, nemcsak fölötté jártas volt a szent iratokban, de eléggé szellemes is, hogy a mi keze ügyébe akadt, ügyesen értékesítse.

Valóban, a fő forrás, melyből eszméit szerezte, a szentírás, a bibliának kath. értelemben való autentikus könyvei. Apokrif szerzőkkel, kik a középkort elárasztották, két alkalommal állt szóba: ott, hol a Golgothára menő Megváltónak és kesergő anyjának találkozására utalt¹ és aztán, midőn az Üdvözítőnek az Olajfák hegyén való agoniájáról emlékezett.² Világos, tanult elméje lehetetlen, hogy ne ismerte volna legalább egy részöket; azonban hit-tani szempontból ép úgy kevésre becsülte őket, mint a nagy theologusok; s a mennyiben mégis hozzájuk fordult, nagy elődök nyomdokát követte. Az »Evangelium Nazareorum«, melyből merített, — az egyház-tanítók nyelvén *Εὐαγγέλιον καθ' Εβραίου* — ősrégi alkotás volt, melyet egykor Máté őszövegének tartottak s kegyelettel forgattak olyan szellemek is, mint a nagy biblikus, Sz. Jeromos.

Hogy Szűz Máriáról alig tett szót,³ nem lényeges vonás.

¹ Alia causa fuit. vt habetur in *euangelio nazarenorum* quod quando christus fuit ductus per ciuitatem tantus fuit concursus populorum sequens eum ad spectaculum quod mater ejus non potuit ad eum pertingere. nec eum aspicere sed crinibus totaliter resolutis clamando et flendo aliam viam arripuit et subito in angulo cujusdam platee ei obuiabat. et virgo videns filium suum nudum cruentatum. . . prae timore consternata in terram corruit. Jézus ennek láttára fájalmában szintén összerogy a kereszt alatt. — *Moritur, E.*

² Kr. már-már elhatározza, hogy meghal az emberi nemért. Ekkor eszébe jut édesanyja, ki őt mindenek fölött szereti, s gyöngé nő lévén, ha fia halálát látja, meg fog halni a fájdalomban. Ez a gondolat egy percze visszarettenti, s ekkor imádkozza, hogy: Atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem a pohár. — U. ott F.

³ Hic queritur quare latus christi fuit apertum post mortem et non ante. quis sensit dolorem ipsius vulneris. non christus pendens ibi. quia anima recessit a corpore. nec diuinitas. nec angeli. quia impassibiles erant. nec discipuli. quia

Egyszerűen: nem tartozott tárgyához. Az a pár sor azonban, melyet mondott róla, — az anya és fiú viszonyának feltüntetésében — nemcsak jól van mondva, de meglepően szép, ha nem autentikus eredetű is egyszersmind.

Mihály nem nézte korát érdeklődés nélkül; de élesebben és jellemzőbben sem kelt ki ellene. Egy helyütt szól az emberekről, kik nem látják, mily veszedelmes dolog légyen a méltóság; különben nem vásárolnák oly drága pénzen a püspökségeket és egyéb mulandó uradalmakat;¹ másutt elmondván, hogy Sz. Pál az Úrnak olyan szolgálát választott, a kikről tudta, hogy »hűségek az ige hirdetésében«, — hozzáteszi, hogy bezzeg nem így cselekednek a mostani urak és fejedelmek, ezek jobb szeretik a hűtelen szolgálát, kik a népet fosztogatják, törik és rosszabbak a latroknál.²

Hogy a korabeli hitetlenséget rossz szemmel nézte, senkit sem fog meglepni;³ de ép oly szigorral mutatott rá az emberek gonosz praktikáira is. »Mivelhogy mostanság sok ember inkább világi tudományra és ravaszságra adja fejét, hogysesem lelki okosságára. Manap már senkit se tartanak eszesnek, kivéven, a ki az ő álnokságával sok gazdaságra tézsen szert és felebarátját rókasággal megnyomorítja«, stb.⁴

Milyen kár reánk, hogy ily fajta megjegyzései a mily ritkák

omnes in fide tempore passionis christi dubitabant. et ideo minus diligebant. et ex consequente minus sentiebant. nec iudei. quia ipsum morti tradendo gaudebant. nec dyabolus quia ad ipsum occidendum iudeos instigabat. Quis ergo sensit. Dico quod beata virgo Maria dolorem ipsius sensit. cujus animam gladius pertransiuit, etc. — *Moritur, C.*

¹ Et certe si homines viderent pericula que sunt in honoribus. non tantam haberent sollicitudinem. nec tam chare emerent episcopatus et cetera dominia que sunt transitoria. — *Vocari, F.*

² Non sic faciunt principes et domini in istis temporibus. sed magis diligunt seruos infideles qui spoliunt et opprimunt populum et sunt socii furum peioresque latronibus. — *Servire, C.*

³ V. ö. *Stare, B.*

⁴ Multi istis diebus magis addiscunt doctrinam et prudentiam mundialem quam spiritualem prudentiam. quia iam nullus reputatur prudens nisi sciat multas diuitias per suas cautelas falsas acquirere et proximum defraudare et destruere. magis vero addiscunt homines ad bancum regis placitare quam ad ecclesiam dei conuenire. seu ibi orare. immo qui sic faciunt reputantur stulti siue fatui. Et ideo dicitur Joannis tertio qui male agit odit lucem . . . etc. *Venire, H.*

és nyugodtak, ép oly általánosságban vertengők. Minden »universalis« itt: sehol egyetlen individuális vonás. Mihály mesternek nincs feddő vagy emlékeztető szava, mely csupán az övé volna; nincs egy árva ígéje, a melylyel az ő nemzetéhez való tartozását — nevén kívül — megvallaná. A Pelbártok első renden magyar hazájok részére dolgoztak; Mihály — egyformán akárkinék. Mintha honának se jelene, se múltja nem érdekelné, mintha letűnt századainkról idejéhez képest semmit sem ismerne. Egy helyütt elmondja Etele és Leo pápa mondját — ez az egyedüli magyar vonatkozású részlete könyvének — s ime, nagy Etele király: »quidam rex«, a kinék a nevére sem emlékezik.

Azonban ne vádoljuk érte. A klastromi irodalom — legalább mint codexeink mutatják, — szemben a nemzeti krónikákkal, bizonyos hidegséggel nézett a hunságra, melyben a kereszténység nagy ellenét szemlélte. Másfelől, a mi a kinyomtatott munkából hiányzik, elővillanhat még az angol kir. könyvtárban őrzött kéziratokból: Mihály hazaszeretete, magyar szívének érzése.

Az idő korai, az ő napja még nem érkezett el.

HORVÁTH CYRILL.

